

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İZLEDİĞİ MÜLTECİ, TİCARET VE MALİYE POLİTİKALARI BAKIMINDAN İSVİÇRE'NİN TARAFSIZLIĞI

*Doç. Dr. Serap AKİPEK**

I- GİRİŞ

Sürekli tarafsız devlet statüsünde olan İsviçre'nin, özellikle II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, bazı konularda benimsediği davranışlara ve aldığı kararlara yönelik olarak son zamanlarda canlanan ilginin temelinde, bu davranış ve kararların İsviçre'nin tarafsızlık statüsü ile bağdaşıp bağdaşmayacağı tartışması yatmaktadır. Bu inceleme, İsviçre'nin anılan dönemde aldığı kararlar ile bağlantılı uluslararası hukuk sorunlarının, bu bağlantı ölçüsünde gözden geçirilmesinin ilginç olacağı düşüncesi ile kaleme alınmıştır.

İsviçre'nin tarafsızlığı uzun ve istikrarlı bir tarihsel kökene dayanmaktadır. Bu gelişimdeki temel taşlarından biri olan 1648 Westphalia Barış Antlaşması, şekillenmesinde etkin olan kuvvetler dengesi çerçevesinde modern devletlerin ülkesel egemenlik alanları ile ilgili bir paylaşımı öngörürken, bu bağlamda, İsviçre'nin o dönemdeki onüç kantonunun bağımsızlığı ve tarafsızlığını uluslararası alanda kabul eden bir belgedir¹.

İsviçre'nin siyasi bir ilke anlamında tarafsızlık statüsünü seçmesi, 1674'de Federal Diet Meclisinin Helvetia Konfederasyonu'nun, çıkan savaşta herhangi bir tarafa müdahale etmeyeceği ve tarafsız olduğu beyanıyla

* A.Ü. Hukuk Fakültesi, Devletler Umurî Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Westphalia Barış Antlaşması'nın metni ve anılan düzenlemenin yer aldığı LXIII. maddesi için bkz. <http://fletcher.tufts.edu/multi/texts/historical/westphalia.txt>. İsviçre'nin tarafsızlık statüsünün 16. ve 20. yüzyıllar arasında geçirdiği değişimler hakkında bilgi için bkz. Bernard DUTOIT: *La Neutralité Suisse à l'Heure Européenne*, Paris: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1962, s. 7 vd.

somutlaşmaktadır². Bu beyan ve sonrasındaki gelişmelerden anlaşıldığı şekliyle tarafsızlığın sınırları ve kapsamı, günümüzdeki tarafsızlık kavramına nazaran daha gevşek, geniş ve belirsizdir³. Diet Meclisi, uzun bir süre resmî beyanlarında tarafsızlığın açık bir tanımını vermekten kaçınırken, dönemin henüz gelişmekte olan uluslararası hukuk kuralları da bu açığı kapatmak yönünde bir varlık sergileyememekteydi. Diet Meclisi üyeleri, zaman zaman Konfederasyonun ya da barışın temel taşı olan geleneksel tarafsızlıktan söz etmekle birlikte, daha kapsamlı ve belirleyici bir tanım vermekten kaçınmışlardır. Bu anlamda, tarafsızlığın uygulaması teorisinden önce gelişmiştir⁴.

Bir zamanlar komşularıyla sayısız çatışma içine giren İsviçre'nin tarafsızlığı seçmesi, uluslararası hukuk anlamında kendine özgü bir temele dayanmaktadır. Bu ülkenin tarafsız kalmayı seçmesinin yanında, onun bu statüde kalması yönünde 1815 Viyana Kongresi'nde uluslararası boyutta bir anlaşmaya varılmıştır. Son işgal tecrübesini *Helvetia Cumhuriyeti* olarak yapıldığı dönemde Fransız hegemonyası ile yaşayan⁵ İsviçre'nin sürekli tarafsızlığı⁶, Viyana Kongresi'nde üzerinde fikir birliğine varılan bir uluslararası beyanname aracılığı ile ilân edilmiştir⁷. Beyannamenin düzenlediği sürekli tarafsızlık statüsü, İsviçre'ye olduğu kadar, diğer devletlere de yükümlülükler getirmektedir. İsviçre, tarafsızlığıyla bağdaşmayacak faaliyetlerden kaçınırken, diğer devletlerin de bu ülkeyi işgal etmemek ya da

² Bkz. Edgar BONJOUR: *Swiss Neutrality, Its History and Meaning*, (Translated by: Mary Hottinger), London: George Allen & Unwin Ltd., 1946, s. 11.

³ Genel olarak tarafsızlık kavramının zaman içinde gelişimi ve değişimi hakkında bkz. Subrata Roy CHOWDHURY: *Military Alliances and Neutrality in War and Peace*, Bombay: Orient Longmans, 1966, s. 151-159; Nicolas POLITIS: *Tarafsızlık ve Barış* (Çeviren: Ahmed Reşid Turnagil), İstanbul, 1947, s. 61 vd.

⁴ Mutlak tarafsızlık fikrinin, özellikle İsviçre'nin Avrupa uluslararası hukukuna bir katkısı olduğu hakkında bkz. BONJOUR, *op.cit.*, s. 22.

⁵ Bkz. BONJOUR, *op.cit.*, s. 40-44.

⁶ *Sürekli tarafsızlık*, tarafsızlık statüsüne konulan devletin savaşmamak, çıkan savaşa katılmamak, taraf tutmamak yükümlülüğü ile diğer devletlerin bu özel hukuki statüyü güvence altına almak veya en azından saygı göstereceğini taahhüt etmek yönündeki beyanlarının bir uluslararası anlaşma aracılığı ile somutlaşması anlamına gelmektedir. 1815 Beyannamesi, tanımlanan sürekli tarafsızlığın tipik bir örneğidir. 20 Kasım 1815 tarihli Beyanname (*Act of Recognition and Guarantee of the Perpetual Neutrality of Switzerland and of the Inviolability of Swiss Territory - Acte portant reconnaissance et garantie de la neutralité perpétuelle de la Suisse et de l'inviolabilité de son territoire*) metni için bkz. BONJOUR, *op.cit.*, s. 134-135. Antlaşma ile belirlenen sürekli tarafsızlığın aksine, bir devletin savaşı halinde tercih ettiği tarafsızlık statüsü, sürekli tarafsızlıktan farklılaşmaktadır. *Neutralité permanente* ve *neutralité perpétuelle* terimlerinin aynı anlama geldiği ve birbirinin yerine kullanılabildiği, *neutralité volontaire*'den farkı hakkında bkz. *Dictionnaire de la Terminologie du Droit International*, Sirey, 1960, s. 413-415.

⁷ Beyannamenin İsviçre'nin üçyüzyıllık bir geçmişe dayanan tarafsızlığının teyidi olduğuna dair bkz. BONJOUR, *op.cit.*, s. 62.

egemenliğine müdahalede bulunmamak yönünde yükümlülükleri doğmaktadır⁸.

İsviçre'nin *geleneksel anlamda sürekli tarafsız* olarak nitelendirilebilecek statüsü⁹, köken olarak bizzat bu ülkenin kendi tercihine dayanmaktadır. Bu anlamda, en azından teoride, herhangi bir silahlı çatışma içinde yer almak hakkını da saklı tutmakla beraber, bir siyasi tercihden ziyade belirli ilke ve geleneklere dayanan statüsü kapsamında, bizzat kendisi bir saldırıya uğramadığı sürece savaşmayacağına ilişkin Dünya kamuoyunda oluşan inanç tamdır. Geleneksel anlamda tarafsız ülkelere savaş zamanında, duyulan güven, kısmen bu inançtan kaynaklanmaktadır¹⁰.

Tarafsız statüde bulunan bir devletin, yaptırım yollarına başvurma konusunda yetkilendirilen uluslararası örgütlere üyeliği sözkonusu olduğunda, üyelik statüsü ile tarafsızlık statüsünün bağdaşmazlığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda tipik bir örnek olan İsviçre'nin Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Örgütü'ne üyeliği gündeme geldiğinde, tarafsızlık statüsünden doğan engeller ile karşılaşmıştır.

Tarafsız statüde bulunan devletin bu statüden doğan yükümlülükleri, Milletler Cemiyeti Misakı'na taraf olmaktan doğan yükümlülükleri¹¹ ile bağdaşmaz bulunduğundan, İsviçre'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olması yolu, özel bir usul izlenerek açılmıştır. Milletler Cemiyeti Konseyi'nin, İsviçre'nin Cemiyete üyeliğinin, sürekli tarafsızlık statüsü ile bağdaştığına

⁸ Bkz. CHOWDHURY, *op.cit.*, s. 201. Görüşmeler hakkında bilgi için bkz. BONJOUR, *op.cit.*, s. 54-63. Buna benzer bir statü, daha sonra Belçika ile ilgili olarak tesis edilmiştir. 1830'larda Hollanda'dan ayrılan bu ülkenin sürekli tarafsız devlet statüsü 1839 Antlaşması ile tanınarak, dönemin beş büyük devleti tarafından güvence altına alınmıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar süren bu statü hakkında bilgi için bkz. Roderick OGLE: *The Theory and Practice of Neutrality in the Twentieth Century*, London: Routledge & Kegan Paul, 1970, s. 41-65; Isidro FABELA: *Neutralité*, Paris: Editions A. Pedone, 1949, s. 21-27.

⁹ Tarafsızlığın farklı şekilleri hakkında bkz. FABELA, *op.cit.*, s. 10-14.

¹⁰ Belçika (1839), Lüksemburg (1867), Avusturya (1955), Laos (1962) örnekleriyle somutlaşan *tarafsızlaştırılmış devlet* statüsü, bazı noktalarda, İsviçre örneğindeki gibi *geleneksel olarak sürekli tarafsız* devlet statüsünden farklılıklar göstermektedir. *Tarafsızlaştırılmış devlet*, konulduğu statü ile uyum içinde olmakla birlikte, statüsünün kökeninde kendi seçimi yatmadığından, istediğinde tarafsızlığından vazgeçme yönünde bir hukuki ehliyetten de yoksundur. İsviçre'nin tarafsızlığı resmî anlamda 1815'de tanınmakla birlikte, sonraki gelişmeler bu ülkenin geleneksel anlamda bulunduğu statüyü kendi gayretiyle koruma yolunu seçtiği gerçeğini doğrulamaktadır. Buna karşılık, tarafsızlaştırılmış devletlerin kendilerine yüklenen statülerinin devamı, bazı hallerde diğer devletlerce de güvence altına alınır. Görüş için bkz. OGLE, *op.cit.*, s. 2-3.

¹¹ Özellikle Misak'ın 16. maddesinin getirdiği düzenleme gibi. Madde metni için bkz. Ömer İlhan AKİPEK: *Devletler Hukuku Kaynaklarından ve Belgelerinden Örnekler*, A.Ü.H.F. Yayın: 213, 1966, s. 345.

ilişkin beyanı, Misak'da öngörülen askerî ve ekonomik nitelikli yaptırımlar arasında bir ayırma gidilmesini gerektirmiştir. İsviçre, Cemiyet'in üyesi olarak, gerektiğinde ekonomik nitelikli yaptırımlara katılabilecek iken, oluşturulacak askeri güç içinde yer almak ve yabancı silahlı kuvvetlerin ülkesinden transit geçişine izin vermek yükümlülüğünden muaf tutulmuştur¹².

Buna karşılık, Birleşmiş Milletler Antlaşması hükümlerinin sürekli tarafsızlık statüsü ile bağdaşmayacağı ortadadır¹³. Bulduğu statü itibarıyla Birleşmiş Milletler Örgütü'nün üyesi olamayan İsviçre, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraf olmanın yanında, Örgütü'nün uzmanlık kuruluşlarında tam üye olarak yer alırken, Örgütü'nün merkezindeki çalışmalara da sürekli gözlemci statüsü ile katılmaktadır¹⁴.

İsviçre'nin sürekli tarafsız statüsünün kökeni ve bu statünün yarattığı özel durumların belirlenmesinden sonra, bu devletin savaş dönemi ve sonrasında izlediği, özellikle mülteci, ticaret ve maliye politikalarının dönemin geçerli uluslararası hukuk kurallarına uygunluğu bakımından gözden geçirilmesinde fayda vardır.

II- İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İZLEDİĞİ MÜLTECİ POLİTİKASI BAKIMINDAN İSVİÇRE'NİN TARAFSIZLIĞI

Tarafsızlığın bir gereği olan iltica hakkının tanınmasında¹⁵, İsviçre tarafından ilk dönemlerden itibaren özellikle dinî baskılardan kaçanlara ve

¹² Ancak, İtalya ve Etiyopya arasındaki savaşta, İsviçre İtalya'ya karşı uygulanmasına karar verilen ekonomik içerikli yaptırımların sürekli tarafsızlığı ile bağdaşmayacağını ileri sürmüştü, Milletler Cemiyeti'nin kararı da İsviçre'nin talebi ile aynı yönde olmuştur. Bkz. CHOWDHURY, *op.cit.*, s. 201.

¹³ Antlaşma'nın özellikle 2 (5); 41-48. maddelerinin getirdiği düzenlemeler gibi. Güvenlik Konseyi, Antlaşmanın VII. Bölümünde yer alan hükümler kapsamında, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesisi amacıyla, kuvvet kullanılmasını gerektiren veya bu nitelikte olmayan önlemlerin, üye ülkeler tarafından ihlâci devlete karşı yaptırım amaçlı uygulanmasını talep edebilmektedir. Bilgi için bkz. Funda KESKİN: Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi: 4, 1998, s. 134 vd.

¹⁴ İsviçre ve Papalığın yer aldığı sürekli gözlemci devletlerin listesi için bkz. <http://www.un.org/Overview/missions.htm>.

¹⁵ Uluslararası hukukta mülteciler hakkında bilgi için bkz. Hüseyin PAZARCI: Uluslararası Hukuk Dersleri, II. kitap, gözden geçirilmiş 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1999, s. 202-215. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'de, mülteci, "..... ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkûr korkuya binaen istifade etmek

sonrasında siyasi mültecilere yönelik olarak uygulanmıştır¹⁶. İsviçre'nin tarafsızlığına gölge düşüren asıl tartışma, Nazi rejiminden kaçan mültecilere yönelik tutumunda yoğunlaşmaktadır. Savaştan ve kendilerini bekleyen tehlikelerden kaçan insanlara tarafsız bir devletin sığınak olması, onun aynı zamanda ahlakî yükümlülükleri arasındadır. Savaş sırasında bu konuda benimsediği tutum ve davranışlar nedeniyle, günümüzde olumsuz eleştirilere hedef olan İsviçre'nin ilk girişimi, Almanları, Alman vatandaşı musevilerin pasaportlarını "J" harfi ile damgalamaya ikna etmek olmuştur¹⁷.

1942'de musevilere yönelik tehdidin niteliğinin, en azından İsviçre hükümetinin politika saptamaya yetkili üyelerince anlaşılacak ölçüde açığa çıkmasından sonra, Nazi soykırımından kaçan yirmibin civarında musevinin İsviçre sınırından çevrilmesi ise bir diğer trajik olgudur. İsviçre'nin benimsediği ve belli bir ırka dayanan mülteci statüsü talebini reddetmek olarak özetlenebilecek politikası, gerçeklerin ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte, zamanla gevşetirse de, kendilerine sığınma olanağı tanınmayan pek çok insan için bunun bir anlam ifade etmediği muhakkaktır.

Ancak, bugün için vicdanları rahatsız eden ve mültecilerin hukuki statüsüne dair Protokol¹⁸'ün kabulü ile uluslararası hukukun düzenleme alanına giren bu konunun, 1942'de anlaşıldığı şekliyle uluslararası hukuku ne ölçüde ihlâl ettiği tartışmaya açıktır. Protokol metninin hazırlık çalışmaları sırasında, bir devletin, henüz ülkeye girmesi kabul edilmemiş mültecileri geri çevirme hakkının saklı bulunması gerektiği yönündeki önerilerinde ısrarlı davranan İsviçre heyeti, bu yorum tarzının benimsenmesi halinde, devletlerin, sınırlarını geçmek için mülteci statüsü talep eden çok sayıda insanı kabul etmek zorunda kalmayacakları olgusunu bir gerekçe olarak ileri sürmüştür. Bir anlamda, İsviçre'nin II. Dünya Savaşı'nda benimsediği tarzı haklı kılma çabasının bir göstergesi olan bu öneri, aynı zamanda bu ülkenin gelecekte de aynı şekilde davranma hakkını saklı tuttuğunun ifadesidir¹⁹.

istemeyen.... şahus" olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve faaliyetleri hakkında bkz. <http://www.unhcr.ch/>.

¹⁶ Bkz. BONJOUR, *op.cit.*, s. 27-29. İsviçre'nin 1871'de Fransa ve Prusya arasındaki savaşta 80,000 Fransız askerini mülteci olarak kabulü hakkında bkz. CHOWDHURY, *op.cit.*, s. 157.

¹⁷ Bu uygulamanın İsviçre'nin talebi üzerine başlatıldığı gerçeği, kamuoyundan son derece ustalıkla saklanmıştır. Bkz. VAGTS, *op.cit.*, s. 472.

¹⁸ Mültecilerin Statüsüne dair 1946 tarihli Protokol (1946 Protocol Relating to the Status of Refugees) metni için bkz. UNTS, vol. 606, s. 267.

¹⁹ Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'nin (*Supreme Court of the United States*), Haiti'den gelen mültecilerin ABD'ye girişini engelleme şeklindeki idari uygulamaları yorumlarken, büyük ölçüde İsviçre'nin anılan tezine dayanması da, aynı ölçüde hayret vericidir. *Sale v. Haitian Centers Council, Inc.*, 509 U.S. 155, 184-187 (1993). Kararın özeti için bkz. <http://supct.law.cornell.edu/supct/html/92-344.ZS.html>. İsviçre'nin hayati tehlikeye mâruz bulunan ve mülteci statüsünü talep eden insanları geri çevirışı ile, aynı ülkenin 1933'den

Tarafsız devletin klâsikleşmiş faaliyetlerinden biri de, dostane girişimlerini savaşı tarafların hizmetine sunmaktır. Genellikle başarılı sonuç verebilecek böyle bir girişim, II. Dünya Savaşı'nın savaşı tarafları arasındaki bağdaşmazlığın ulaştığı yoğunluk karşısında, İsviçre'yi böyle bir işlevi etkin biçimde ifa edemez durumda bırakmıştır²⁰. Ancak, tüm bu olumsuzluklara rağmen, tarafsız İsviçre'nin gerek Almanya, gerek Batılı Müttefiklerce, savaş esirlerinin durumunu düzenleyen 1929 Cenevre Sözleşmesi²¹'nin getirdiği düzenlemelere uyulmasını sağlayan *koruyucu devlet* olarak seçilmesi, anmaya değer bir başarıdır²².

III- İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İZLEDİĞİ TİCARET POLİTİKASI BAKIMINDAN İSVİÇRE'NİN TARAFSIZLIĞI

Tarafsız ülkenin, savaşı taraflar ile silah satımını da kapsayabilecek bir *ticari ilişki* içine girmesi, uluslararası hukuk kuralları uyarınca kabul görmektedir. Tarafsızlığının ilk dönemlerinde ve hatta 1815'den itibaren tarafsızlığının uluslararası boyutta tanınmasından sonraki dönemde de İsviçre'nin yabancı silahlı kuvvetlerin ihtiyaçlarını tedariki herhangi bir itirazla karşılaşmamaktaydı²³. Tarafsızlık hukukunu kodifiye eden 1907 La Haye Sözleşmeleri²⁴, bu serbestiyi, satımlara yönelik sınırlamaların, taraflar

başlayarak çeşitli kategorilerdeki yaklaşık üçyüzbin kişiyi ülkeye kabul edişi dikkat çekici uygulamalardır.

²⁰ II. Dünya savaşı sırasında İsviçre'nin benimsediği politikanın olumlu yönlerini vurgulayan açıklamalar ve özellikle bu dönemde yürütülen dostane girişim faaliyetleri hakkında bkz. "Positive Aspects of Swiss Policy During World War II", http://www.switzerland.taskforce.ch/W/W2/W2b/b1_e.htm.

²¹ 1929 tarihli Savaş Esirlerine Yapılacak Muamele Hakkında Cenevre Sözleşmesi (1929 Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War-Convention relative au traitement des prisonniers de guerre) hakkında bilgi için bkz. Auguste-Raynald WERNER: La Croix-Rouge et les Conventions de Genève, Genève, 1943, s. 107-112; 262 vd; Frédérique NOAILLY: La Croix-Rouge au point de vue national et international, Paris, 1935, s. 203-225.

²² Savaş esirlerinin bulunduğu kampları denetlenmesi gibi son derece hassas görevler üstlenen tarafsız devletlerin güvenilirliğinin temelinde, içinde buldukları statünün gereği olarak, taraflardan birine yardım etmemek veya uygun şartların varlığı halinde dahi savaşa katılmamak yatmaktadır. Bkz. OGLEY, *op.cit.*, s. 3. İngiliz ve Amerikalı savaş esirlerinin yaşam şartlarının, hiç bir zaman Alman hükümetinin sorumlu olduğu diğer kamplardaki seviyelere inmemesi, büyük ölçüde İsviçre'li gözlemcilerin bu kamplardaki varlığı ile açıklanmaktadır. Çatışmaların sona ermesiyle birlikte, İsviçre Kızılhaç'ı toplama kamplarına hızlı ve etkin yardım ulaştırabilmiştir. VAGTS, *op.cit.*, s. 471.

²³ Bkz. BONJOUR, *op.cit.*, s. 22-23.

²⁴ Bilgi için bkz. CHOWDHURY, *op.cit.*, s. 155. Sözleşmelerin özellikle Birleşmiş Milletler Antlaşması ile herhangi bir uyumsuzluk içinde bulunmadığı gözönüne alındığında, halen geçerli ve bağlayıcı oldukları hakkında bkz. *Ibid.*, s. 156.

arasında ayırmacılığa yol açmaksızın uygulanması²⁵ ve tarafsız devlet hükümetinin savaşan taraflara doğrudan satış yapmaması²⁶ noktalarında sınırlandırmaktadır.

La Haye Sözleşmeleri, bir yandan tarafsız devletlerin silahlı çatışma halinde sözkonusu olacak hak ve yükümlülüklerini saptarken, diğer yandan uluslararası örf ve âdet hukukunun aynı durumda tarafsız devlet uyruklarına tanıdığı bazı özgürlükleri de kodifiye etmiştir. Uyruklara tanınan hak ve özgürlükler, tarafsız devlete yüklenen mutlak anlamda taraf tutmama yükümlülükleri ile de ciddi anlamda çelişme içindedir²⁷.

II. Dünya Savaşı sırasında İsviçre'nin Nazi Almanyası ile olan ticari ilişkilerinin meşruluğu ve gerekliliği, dört milyon civarında nüfusu olan bu ülkenin 1940 yazından 1944 sonbaharına kadar Almanya ve onun müttefikleri ile çevrili olduğu gerçeği ile açıklanmaktadır. Savaş öncesi dönemde gıda tüketiminin ancak yarısını ülke içinden karşılayabilen İsviçre, savaş sırasında buna ek olarak, istihdamı sağlayabilmek ve üretimi sürdürebilmek amacıyla kömür, petrol ürünleri ve hammadde gereksinimi içinde olmuştur. Almanya'nın savaşı ekonomik anlamda da kazanma çabalarında İsviçre'nin

²⁵ 1907 II. La Haye Konferansında kabul edilen ve tarafsız devletin savaş halindeki satüsünün de incelendiği metinlerin İsviçre Konfederasyonu tarafından oybirliği ile kabul edildiğine dair, bkz. BONJOUR, *op.cit.*, s. 105. La Haye Sözleşmeleri ile getirilen kolektif sisteme, aralarında İsviçre'nin de bulunduğu elli civarında devlet taraf olmuştur. Bkz. Philip C. JESSUP: *Neutrality, Its History, Economics and Law, Volume IV: Today and Tomorrow*, New York: Columbia University Press, 1936, s. 179. Kara savaşında, tarafsız devlet ve kişilerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin 1907 tarihli V. Sözleşme'nin (1907 Hague Convention (V) *Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land*), 7. maddesi, tarafsız devletin savaşan taraflar hesabına silah, savaş mühimmatı veya genel olarak ordu veya donanmada kullanılacak herhangi bir malzeme satmasının engellenemeyeceği, 9. maddesi ise, tarafsız devletin 7. ve 8. maddelerde düzenlenen konulara ilişkin olarak alacağı her sınırlama veya yasaklamanın, savaşan taraflar arasında ayırım yaratmadan uygulanması gerektiği yönündedir. Madde metinleri için bkz. OGLE, *op.cit.*, s. 36-37. Sözleşme'nin tam metni için bkz. <http://fletcher.tufts.edu/multi/texts/BH037.txt>. Sözleşme hakkında bilgi için bkz. FABELA, *op.cit.*, s. 53-66; CHOWDHURY, *op.cit.*, s. 160.

²⁶ Bu kural, denize çıkışı olmayan bir ülke olan İsviçre'nin de taraf olduğu, tarafsız devletin deniz savaşında haiz olduğu hak ve yükümlülükleri düzenleyen 1907 La Haye Sözleşmesi'nde (1907 Hague Convention (XIII) *concerning the Rights and Duties of Neutral Powers in Naval War*) yer almaktadır. Sözleşme'nin 6. maddesi, tarafsız devletin savaşan devlete, herhangi bir şekilde, doğrudan veya dolaylı olarak savaş gemisi, mühimmat ya da savaş malzemesi niteliğini taşıyan bir malı sağlayamayacağını hükme bağlamaktadır. Madde metni için bkz. OGLE, *op.cit.*, s.38. Sözleşmenin tam metni için bkz. <http://fletcher.tufts.edu/multi/texts/BH044.txt>. Sözleşme hakkında tamamlayıcı bilgi için bkz. FABELA, *op.cit.*, s. 67-80.

²⁷ La Haye Sözleşmelerinin, tarafsız devlete yüklediği görevler ile uyruklarının bunun tam aksi tutumlarına olanak tanıyan bağdaşmazlık örnekleri için bkz. CHOWDHURY, *op.cit.*, s. 159 vd.

vazgeçilmezliği, hiç kuşkusuz, Alman tedariki olmaksızın varlığı tehlikeye düşecek olan İsviçre bakımından da geçerlidir²⁸.

İsviçre'nin bu döneme ait ticari uygulamaları, bazı noktalarda tarafsızlığı düzenleyen uluslararası hukuk kurallarından ayrılmakla, eleştiriye açık hale gelmektedir. İsviçre hükümetinin, ülkesinin mallarının ihracını kolaylaştırmak amacıyla, Almanya'ya fon aktarmış olması gerçeği, eleştirilen ve Almanya'dan İsviçre bankalarına akan altın ile ilgili sorunlarla da iç içe giren konulardan birisidir. Bir diğer nokta ise, Alman baskısı ile 1941'de posta aracılığı ile mal ihracını yasaklayan İsviçre'nin, bu yasaklama ile müttefiklere küçük ancak değerli silah parçalarının gönderilmesi uygulamasını sona erdirmesidir.

IV- İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İZLEDİĞİ MALİYE POLİTİKASI BAKIMINDAN İSVİÇRE'NİN TARAFSIZLIĞI

İsviçre'nin 1940'larda izlediği politikaya yönelik olarak günümüzde yeniden canlanan ilginin odak noktasını, soykırımda hayatını kaybeden kişiler tarafından, bu ülkedeki bankalar nezdinde açılan çok sayıdaki banka hesabı oluşturmaktadır.

Hiç şüphesiz, bu konu, özel hukuk kişilerinin eylem ve işlemlerine ilişkin olduğu ölçüde uluslararası hukukun kapsamı dışında kaldığı gibi, meselenin karmaşıklığı ve olguların belirsizliği de anlamlı bir yorumda bulunmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, İsviçre hükümetinin finansal faaliyetleriyle bağlantılı olan sorunlar bütünü, diğer devlet hükümetlerince de bazı iddia ve taleplerin gündeme getirildiği ve ileride de benzer taleplerin doğabileceği gerçeğini içinde barındırmaktadır. Savaş sırasında, İsviçre hükümeti, İsviçre Merkez Bankası (*Swiss National Bank*) (SNB) ve özel müesseseler, Alman hükümeti ve vatandaşları ile ilişki içinde olmuşlardır. Bu faaliyetlerin varlığı, kendiliğinden tarafsızlık statüsü ile bir bağdaşmazlık içinde değildir. Ancak, İsviçre'ye transfer edilen Alman malvarlığının kökeni ile ilgili bazı örnekler, pek çok soruyu akla getirecek ölçüde şüphe ve belirsizlik taşımaktadır. 1940'da Nazi denetimi altına giren ülke hükümetleri ile merkez bankalarının sahip olduğu altın rezervlerinin İsviçre'ye akışı, bu ülkenin savaş döneminde benimsediği davranış tarzı ve yağmalanan altınlar ile ilgili pek çok tartışmayı da gündeme getirmiştir. Söz konusu olguların, o dönemde geçerli olan hukuk kuralları çerçevesinde yasal olup olmadığı ise, yarattığı tepki ölçüsünde açık değildir.

²⁸ 1940 tarihinde Almanya ile imzalanan ticaret anlaşması kapsamında, iki taraflı olarak işleyen ticarete, İsviçre Almanya'ya silah, elektrik enerjisi ve makina aksamı sağlarken, karşılığında erzak almaktaydı. OGLE, op.cit., s. 148; VAGTS, op.cit., s. 469-470.

Bu anlamda, İsviçre'nin savunmasını, II. Dünya Savaşı sırasında varolan uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde, kara savaşında uyulacak kuralları belirleyen 1907 La Haye Sözleşmesi'nde²⁹ yer alan düzenlemelere dayandırması ve iddia ettiği gibi, Almanya'nın eylem ve işlemlerinden kaynaklanan ikincil nitelikli sorumluluğundan kurtulmaya çalışması düşünülebilir. Sözleşme hükümleri uyarınca, işgal ordusunun, işgal edilen devlete ait olmak kaydıyla, efektif, fon ve kıymetli evraka elkoyması mümkündür³⁰. Bu kapsamda, Sözleşme bir anlamda ganimetin kazanana ait olacağını kabul eden geleneği bir adım daha ileri götürmektedir.

Diğer bir ifade ile, Alman işgali altındaki ülkelerin altın ve para rezervlerinin Alman hükümeti eliyle İsviçre bankalarına transferi olgusu bağlamında, dönemin mevcut uluslararası hukuk kurallarına aykırı uygulamalar sonucu İsviçre bakımından doğacak sorumluluğun, ancak Alman hükümetinin sorumluluğundan kaynaklanan ikincil nitelikli bir sorumluluk niteliğini taşıyabileceği, İsviçre'nin böyle bir sorumluluğa mâruz kalmasını engellemek amacıyla, aslında iyiniyetle hareket ettiği, transfer edilen altının menşei konusunda herhangi bir bilgisinin bulunmadığı ve kendisinin de bunu diğer devletlere naklettiği iddialarını ileri sürmesi olası savunma gerekçeleri arasında sayılabilir³¹.

Buna karşılık, anılan Sözleşme uyarınca özel mülkiyete konu malların müsadereyi yasaklandığından³², Merkez Bankası rezervlerinin devlete veya özel kişiye ait sayılıp sayılamayacağı tartışma konusudur. Altınların La Haye Sözleşmesi uyarınca özel mülkiyette olduğunun anlaşılması aşamasında da, çok çeşitli soru ve sorunların ortaya çıkması mümkündür. Diğer taraftan, işgal devletinin yenilen ülkenin zenginliklerine el koymada, ülkenin yaşam olanaklarını tamamen ortadan kaldırmayacak ölçü ile sınırlanmış olması nedeniyle, ölçüyü aşan müsadereye karşı, Sözleşmenin bunun aksini öngören düzenlemesinin ihlâl edildiğini ileri sürmek mümkündür³³. İşgal altındaki ülkeyi kaynaklarından sürekli olarak yoksun bırakacak kapsamda bir

²⁹ Kara Savaşında uyulacak kuralları belirleyen IV. La Haye Sözleşmesi (1907 *Hague Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land*). Sözleşme metni için bkz. <http://fletcher.tufts.edu/multi/texts/BH036.txt>

³⁰ Bkz. Convention (IV), m. 53.

³¹ 1944'de, İsviçre'li bankerler doğabilecek hukuki sorunlar hakkında ünlü uluslararası hukuk uzmanı Dietrich Schindler'den ve 1946'da da müttefiklerle yürütülecek görüşmeler öncesinde, bu konularda aynı derecede uzman Georges Sauser-Hall'dan birer hukuki mütalaa almışlardır. Bkz. VAGTS, *op.cit.*, s. 473.

³² Bkz. Convention (IV), m. 46.

³³ Bkz. Convention (IV), m. 55. Maddede müsadereyi sınırlayan, işgal devletinin, işgal edilen ülkenin her türlü taşınmaz malvarlığını idare etmek ve bunların se merelerinden yararlanmak şeklinde belirlenmektedir.

müsadere uygulanması, böyle bir kullanımı açıkça yasaklayan Sözleşme maddesinin de açık bir ihlâlidir.

İsviçre Merkez Bankası (SNB)'nin II. Dünya Savaşı sırasındaki başlıca hedefi, İsviçre frangına duyulan güveni korumak ve bu amaçla, frank - altın ilişkisini ve paranın konvertibilitesini mümkün olan seviyede muhafaza etmek olmuştur. 1941'de Kıta Avrupası ülkelerinin ABD nezdindeki malvarlıklarının dondurulmasından sonra, İsviçre frangına yönelik talebin artışı, SNB'yi altın alımına yöneltmiştir. Mihver devletlerinden yaklaşık 1.4 milyar frank karşılığı 279 ton altın alımından sonra, Almanya'dan gelen ve toplam 249 tonu bulan altın akışı 1940'da başlayıp, savaş sonuna kadar devam etmiştir. 1.8 milyar frank karşılığı edinilen ve ABD, İngiltere ve Kanada'dan satın alınan 363 ton altın ise, savaş sonuna kadar bloke edilecekleri Londra, New York ve Ottawa'daki hesaplarda tutulmuşlardır. Bu dönemde, ülkeleri arasındaki ödemelerde kolaylık sağlamak amacıyla SNB'de hesap açan Alman Merkez Bankası (*Reichsbank*) ve diğer Avrupa ülkeleri merkez bankalarının ödemeleri, kendi talimatları çerçevesinde SNB'nin Bern'deki merkezi tarafından gerçekleştirilmiştir. Alman Merkez Bankasının İsviçre'deki diğer bankalara yatırdığı altının miktarı konusunda belirsizlikler olmakla birlikte, bu alışın 1940-1942 yılları arasında gerçekleştiği bilinmektedir³⁴.

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, müttefikler izledikleri politika kapsamında, yabancı ülkelerde bulunan Alman malvarlığını, sonraki tazminat ödemelerinde kullanmak amacıyla kendi denetimleri altında toplamak kararına varmalarından ve 1945'de İsviçre Federal Konseyinin ülkede bulunan Alman hesaplarını dondurmasından sonra, ABD, İngiltere ve Fransa'nın bu değerlerin kendilerine teslimi yönündeki taleplerinin hukuki dayanağı, Bern tarafından kuşkuyla karşılanmakla beraber, görüşmelere başlanmıştır. Uluslararası hukukun çizilmiş sınırları dahilinde, sorunlar ilgili tarafların bir toptan tazminat sistemi³⁵ üzerinde anlaşmaları neticesinde imzalanan 1946 tarihli Washington Anlaşması ile noktalanmıştır³⁶. Çekişmeli geçen görüşmelerde, İsviçre hükümeti ısrarla, sözkonusu taleplere bir hukuki temel bulmakta zorlandığını, ancak Avrupa'nın barışa kavuşması ve yeniden imarı için payına düşeni üstlenmeye hazır olduğunu belirtmiştir. İsviçre, müttefiklerce kendisine uygulanan ve İsviçre firmalarını karalisteye alma, bu ülkenin malvarlığını dondurma gibi ekonomik önlemlerin savaş dönemindeki

³⁴ Bkz. "Survey of SNB gold operations during World War II", http://www.switzerland.taskforce.ch/W/W2/W2e/e1_e.htm.

³⁵ Yabancı ülkede bulunan vatandaşın korunması yollarından uluslararası toptan tazminat (*lump sum*) anlaşmaları hakkında bilgi için bkz. Ahmet SANLI: Yabancı Ülkede Zarara Uğrayan Vatandaşın Devlet Tarafından Diplomatik Korunması, Ankara, 1999, (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), s. 24 vd.

³⁶ Liquidation of German Property in Switzerland, May 25, 1946, 13 UST 1118. (*Washington Agreement*)

hukukiliğinin tartışmaya açık olması kadar, barış döneminde de haklarının bariz ihlâli anlamına geldiğini ifade etmiştir. Anlaşma, altın iddiaları karşılığında 250 milyon İsviçre frangının ödenmesini, Almanya'da mukim Alman vatandaşlarının İsviçre'de bulunan malvarlıklarının bir kısmının, Alman malsahiplerinin zararının tazmini amacıyla Almanya'daki müttefik işgal kuvvetlerine devrini öngörmekteydi³⁷. Varılan anlaşma gereği, müttefikler bir yıl sonra tamamı ödenecek olan tazminat ile birlikte, kendileri ve uyuşmazlıkta yeralan bankaları adına, İsviçre hükümeti ve Merkez Bankası aleyhine, savaş sırasında Almanya'dan İsviçre'ye transfer edilen altın ile ilgili tüm iddialarından vazgeçmeyi üstlenmişlerdir³⁸.

II. Dünya Savaşı sonrasında, ABD, İngiltere ve Fransa'nın öncülüğündeki müttefik devletler, Nazi Almanyası ile altın transferi ilişkisi içinde olan ve Savaş sırasında tarafsız kalmış devletler ile bu konuda görüşmeler yürütmüş ve antlaşmalar akdetmiştir. Bu görüşmelerin üzerinden elli yıldan daha fazla zaman geçmesinden sonra, ABD'nin diğer tarafsız devletlerle varılan anlaşmaları sorgulamaksızın İsviçre ile varılan Washington Anlaşması'nı yeniden görüşmeye açmak yönündeki niyeti³⁹, Uluslararası hukuk uyarınca 1946 Washington Anlaşması'nın geçersizliğinin ileri sürülüp sürülemediği sorusunu akla getirmektedir. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, bir uluslararası antlaşmanın geçersiz sayılması nedenleri arasında, zor kullanma, hata, hile gibi iç hukuklarda da sözleşmenin geçersizliği sonucunu doğuran hâllere dayanmaktadır⁴⁰. Bu noktada, İsviçre'nin, orduları III. Reich'a son vermiş olan devletlere karşı zor kullanabileceğini düşünmek kabul edilebilir bir olasılık gibi görünmemektedir.

³⁷ Neticede bu yükümlülük Federal Almanya tarafından üstlenilerek, tazminatı bu ülke ödemiştir. 28 Ağustos 1952 tarihinde yine aynı konuda yapılan bir başka anlaşmada (Liquidation of German Property in Switzerland, 13 UST 1131), Alman mülkiyet iddialarını çözüme kavuşturmak amacıyla Almanya, İsviçre ve müttefik kuvvetler arasında yürütülecek transfer işlemleri hükme bağlanmıştır. İsviçre hükümeti, varissiz ölen Nazi soykırım kurbanlarına ait, ülkesinde herhangi bir malvarlığı bulunmadığını, daha sonra bu nitelikte bir malın varlığının saptanması halinde, bunun hayırsever bir amaca vakfedilmesi olasılığına da hassasiyetle öncelik verilebileceğini belirtmiştir. Anlaşmaya ilişkin mektup için bkz. Liquidation of German Property in Switzerland, 13 UST 1143.

³⁸ Bkz. Washington Agreement, m. 2. Müttefikler İsviçre firmalarına yönelik karaliste uygulamasını aynı yıl sona erdirirken, ABD de ülkesinde bulunan ve 1941'den beri dondurulmuş İsviçre malvarlığını 1948'de serbest bırakmıştır. Bkz. "The Washington Agreement of 25 May 1946", http://www.switzerland.taskforce.ch/W/ W2/W2f/f1_e.htm.

³⁹ ABD hükümeti, Senatör Alfonse D'Amato'nun öncülüğünde 1946 Washington Anlaşması'nı sert biçimde eleştiren bir rapor yayınlamış olmakla birlikte, geçersizliğini ileri sürmek yönünde harekete geçmiş değildir. Bkz. VAGTS, *op.cit.*, s. 475.

⁴⁰ 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin bir uluslararası antlaşmanın geçersizlik hâllerini düzenleyen maddeleri arasında yeralan, hata (m. 48), hile (m. 49), devlet temsilcisi üzerinde zor kullanılması (m. 51) hâllerine ilişkin bilgi için bkz. Malcolm N. SHAW: *International Law*, 4th ed., Cambridge University Press, 1997, s. 662-665.

Ayrıca, ABD nezdinde dondurulan miktarca kabarık İsviçre fonlarının ancak anılan Anlaşma sonrasında serbest bırakıldığı da bir gerçektir.

II. Dünya Savaşı sırasında tarafsız kalmış olan İsviçre, İsveç, Arjantin, İspanya, Portekiz ve Türkiye ile yürütülen görüşmelerde, Türkiye ile bir anlaşma yapılmazken, diğerleri ile varılan uzlaşmalar, müttefiklerin asıl taleplerini karşılamaktan uzak kalmıştır⁴¹. Tarafsız ülkeler ile yağmalanan altınların iadesini amaçlayan görüşmelerde her bir ülkeye uygulanan farklı ölçütler nedeniyle farklı sonuçlara ulaşılmıştır⁴². İsviçre, Washington Anlaşması uyarınca üstlendiği yükümlülükleri yerine getirdiğini, daha da fazlası, *Eizenstat* ve *Bergier Komisyonu Raporlarının*⁴³ da Anlaşmanın yeniden gözden geçirilmesini gerektirecek tarihsel argümanlar içermediğini ileri sürmektedir. Nazi'lerin soykırım kurbanlarının altınlarına elkoyması, hiç kimsenin inkâr edemeyeceği bir trajedi olmakla birlikte, anılan Raporlarda İsviçre Merkez Bankası veya diğer ticari bankaların anılan menşede altını edindiklerine dair bir ifade kullanılmadığı, bu ülkenin bir diğer savunmasıdır⁴⁴.

Antlaşmaların geçersizlik nedeni olarak ileri sürülebilecek hata ve hile halleri hakkında uluslararası hukukta pek az örnek ve araştırma bulunmaktadır.

⁴¹ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "U.S. and Allied Wartime and Postwar Relations and Negotiations with Argentina, Portugal, Spain, Sweden and Turkey on Looted Gold and German External Assets and U.S. Concerns About the Fate of the Wartime Ustasha Treasury", http://www.state.gov/www/regions/eur/rpt_9806_ng_links.html.

⁴² Örneğin, İsveç, 1943'den itibaren edindiği altını iade ile yükümlü tutulurken, Portekiz'in 1959'da geri verdiği altınlar, Almanya tarafından bu ülkeye tazmin edilmiş, İsviçre ile ise tek bir toptan tazminat ödemesi ile yetinilmiştir. Almanya'nın Savaş dönemi Dışişleri Bakanı von Ribbentrop'un 1945'de Berlin'in düşmesinden hemen önce yurt dışına kaçırdığı 15 ton altının yarısından fazlasının Amerikalı ve İngilizlerce ele geçirildiği, kalan miktarın Türkiye dahil Savaşın diğer tarafsız ülkelerine gönderildiğine dair "*Türkiye Altın Hesabı Verecek*" başlıklı haber için bkz. Cumhuriyet, 13 Mart 1997.

⁴³ ABD'nin Dışişleri Bakan Yardımcısı *Stuart Eizenstat* başkanlığında Savaş döneminde tarafsız kalmış ülkelerin bu dönemdeki davranışlarını inceleyen *Eizenstat Raporları* hakkında bkz. "U.S. and Allied Efforts to Recover and Restore Gold and Other Assets Stolen or Hidden by Germany During World War II", <http://www.state.gov/www/regions/eur/holocaust.html>. İsviçre'nin Savaş öncesi, sonrası ve Savaş dönemindeki durumunu incelemek amaçlı bağımsız bir uluslararası kuruluş olan *Bergier Komisyonu* çalışmaları hakkında bkz. "*Switzerland and Gold Transactions During the Second World War II*", <http://www.uek.ch/e/ml/eberriicht.htm>.

⁴⁴ İsviçre, adaletin devamlılık arzeden bir süreç olduğundan bahisle, Savaş yıllarında açılıp halen akıbeti belirsiz, uyuyan hesaplar (*dormant accounts*) ile ilgili tarihsel gerçekliklerin ortaya çıkarılarak, her bir hesabın hak sahiplerine iadesi ve soykırım kurbanları ile dayanışma içinde olunması arzusunu açıklamaktadır. Bkz. "Why Renegotiation of the 1946 Washington Agreement is out of the Question", http://www.switzerland.taskforce.ch/W/W2/W2f/f4_e.htm. İsviçre bankalarında 9 Mayıs 1945'den sonra, İsviçre vatandaşı olmayan 5,570 kişi tarafından açılan uyuyan hesapların yekûnu 67 milyon İsviçre frangını bulmaktadır. Swiss Bankers Association tarafından hazırlanan hesap listesi için bkz. "*Swiss Bank Dormant Accounts List*", <http://www.dormantaccounts.ch>.

İsviçre, Almanya ve işgal edilen devletler arasındaki ilişkiler de karmaşık yapıları nedeniyle yoruma ve tartışmaya açıktır. Müttefik devlet hükümetlerini temsil eden ve dönemin itibarlı hukukçularından oluşan delegasyon, hem altın rezervlerini kaybeden ülkeler, hem de işgal altındaki Almanya'da ele geçirilen belge ve şahitler aracılığıyla konu hakkında son derece donanımlı durumdaydı. 1946'da dönemin mevcut şartlarına göre tarafların öncelikli kaygısı, geçmişi bir tarafa bırakarak, Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi için bir an önce harekete geçmek hedefi etrafında şekillenmişti. Yine bu yıllarda, özellikle Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı ve diğer İsviçre'li kuruluşların savaş sırasında üstlendiği görevler nedeniyle İsviçre'ye karşı oluşan şükran hisleri, bu ülkenin yardım ve iyileştirme faaliyetlerinin savaş sonrası dönemde de devam etmesi umudunu taşımaktaydı.

Diğer taraftan, Savaş sırasında Alman vatandaşlarının İsviçre bankalarına yatırdığı ve Alman hükümetinin aynı dönemde ülke içinde elkoyarak İsviçre bankalarına transfer ettiği servetin, Nazi soykırımından kurtulanlar ile ölenlerin varislerine iadesini sağlamak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde açılan üç ayrı dava, sorunun bir başka hukuksal boyutta devam ettiğini göstermektedir. Son derece karmaşık hukuki sorunları içinde barındıran davalar, uzun sürecek, yüksek maliyetli ve çekişmeli geçecek bir sürecin de habercisidir. 1930-1940 yılları arasında açılan hesapların büyük kısmının kümelendiği İsviçre bankalarından *Crédit Suisse ve Union Bank of Switzerland* aleyhine, hesap içeriklerinin iadesi ve tazminat istemleriyle Amerikan Federal Mahkemelerinde açılan *toplu davalarda*, katılmak isteyen potansiyel davacıların başvurularının sağlanması ve iddialarının somutlaşması sonrasında, üzerinde anlaşmaya varılacak tazminat miktarının dağılımı aşamasına geçilmesi planlanmaktadır. Bunlardan, Doğu New York Bölge Mahkemesi'nin⁴⁵ kesin hükme ulaşmasının öncesinde varılan sulh anlaşması gereği, dört seferde ödenmesi düşünülen 1.25 milyar dolar, İsviçre bankalarına karşı açılan davalarda davacıların ileri sürdüğü tüm talep ve iddialarından vazgeçeceği anlamına gelmektedir⁴⁶.

V- SONUÇ

II. Dünya Savaşı sırasında İsviçre hükümetinin sergilediği davranış, o dönemde anlaşıldığı şekliyle, tarafsızlığa ilişkin kurallar da dahil olmak üzere, uluslararası hukuk kuralları ile uyum içinde bulunmaktadır. Bazı hallerde ibrenin müttefik kuvvetler lehine döndürmesi ise, ticaret ve transit geçiş ile ilgili uygulamalarda ortaya çıkmaktadır. Transfer edilen altınlar sorununda uluslararası hukuk kurallarının ihlâli, elli yıldan daha uzun bir süre önce

⁴⁵ United States District Court for the Eastern District of New York

⁴⁶ Bilgi için bkz. "*Holocaust Survivor and Heir Lawsuits to Recover Swiss Bank Deposits*", http://www.house.gov/international_relations/crs/swissbank.html.

iddiaların mâkul ve bağlayıcı bir antlaşma aracılığıyla sonuçlandırılmış olması ile dengelenmektedir⁴⁷.

Sonuç olarak, uluslararası hukukun sınırları ve uygulama alanı dahilinde yapılacak bir değerlendirmede, özellikle II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'dan İsviçre bankalarına transfer edilen menşei tartışmalı altın hesapları ile ilgili olarak, bu tartışmalara nihai noktayı koyan ve içerdiği düzenlemelere uygun olarak taraflarca icra edilen Washington Anlaşması'nın varlığı ve geçerliliği, uluslararası hukuk boyutunda bu sorun ile ilgili yeni bir tartışmaya olanak tanımamaktadır. Ancak bu durum, sözü edilen uygulamalardan zarar gören Nazi soykırım kurbanlarının ya da varislerinin, anılan örneklerde de görüldüğü gibi, özel hukuk boyutunda harekete geçerek, haklarını aramalarına engel teşkil etmemektedir.

Hiç şüphesiz, bir adım daha atılarak, sorunun hukuk boyutundan moral boyutuna geçildiğinde sübjektif nitelik kazanan sorunların yorumu, hukuksal cevap ve yorumlardan farklı olacaktır.

⁴⁷ İsviçre'nin tarafsızlık statüsünden doğan haklarının savaşan tarafların fiilleriyle görmezden gelinmesinin, İsviçre'nin aynı dönemdeki uluslararası hukuk ihlallerine nazaran daha ciddi bir öneme oluşturabileceği hakkında bkz. VAGTS , op.cit., s. 475.